

УДК 373.3.091(477)

Романчук А. І.

УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглядаються проблеми сучасного стану системи управління початкової освіти в Україні та тенденції вдосконалення цього процесу як одного із головних напрямів управлінської стратегії, взаємодії керуючої та керованої підсистем на різних (стратегічному, тактичному й оперативному) рівнях. Проаналізовано зміни, які відбуваються в управлінні процесом навчання та виховання у сучасних умовах: забезпечення цілеспрямованого і планомірного виховного впливу педагогів на учнів. Автор акцентує увагу на соціальному замовленні суспільства щодо школи, яке визначається як формування життєтворчої конкурентоспроможної особистості. У статті розглядаються питання перегляду і переосмислення мети й змісту процесів навчання, виховання й управління ними у закладах освіти, ролі адміністрації і педагогічного колективу в управлінському процесі. Автором звертається увага на необхідність розробки системи управління навчально-виховним процесом, що відповідає цілям управління й виховання на сучасному етапі та пошуку ефективних технологій управління освітнім процесом початкової школи для оновлення всіх аспектів її діяльності.

Ключові слова: система управління, навчально-виховний процес, функції управління.

Проблема управління навчально-виховним процесом у загальноосвітній школі є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практичній діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Наукова теорія управління загальноосвітнім навчальним закладом інтенсивно почала розвиватися за останні 30 років, але і на сьогодні немає єдиного погляду на зміст таких понять, як управління, керівництво, функції управління, методи управління. Це зумовлено тим, що дана проблема має багатоаспектний характер і синтезує в собі дані таких наук, як економіка, філософія, соціологія, фізіологія, педагогіка, кібернетика та інші. Її успішне вирішення потребує ґрунтовного осмислення сутності управління навчально-виховним процесом, його структури, функцій. Управління, як важливий компонент в системі навчально-виховної діяльності школи, покликане створити умови для успішного формування всебічного розвитку особистості школяра.

У сучасних умовах розвитку освіти в Україні змінилося соціальне замовлення суспільства щодо школи: сьогодні воно визначається як формування життєтворчої конкурентоспроможної особистості. Виконання такого замовлення вимагає від педагогічного колективу школи переходу до особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу. Вимагають пильної уваги питання перегляду й переосмислення мети й змісту процесів навчання і виховання й управління ними у закладах освіти, ролі адміністрації й педагогічного колективу в управлінському процесі. Необхідна розробка системи управління навчально-виховним процесом, що відповідає цілям управління й виховання на сучасному етапі. Постає проблема пошуку ефективних технологій управління освітнім процесом початкової школи для оновлення всіх аспектів її діяльності.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану системи управління початкової освіти в Україні та тенденцій вдосконалення цього процесу як одного із головних напрямів управлінської стратегії, взаємодії керуючої та керованої підсистем.

Проблема управління навчально-виховним процесом в закладах освіти привертає увагу багатьох дослідників.

Загальні аспекти управлінської діяльності шкіл розглядали А. Алексюк, І. Бех, Ю. Бабанський, В. Бондар, Є. Березняк, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, А. Капська, Ю. Конаржевський, О. Мармаза, М. Поташник, В. Маслов, Л. Карамушка, В. Олійник, Т. Сорочан, Г. Тимошко, К. Ушаков, Є. Чернишова, Т. Шамова.

Серед дослідників, які вивчають питання управління початковою освітою на різних її рівнях, можна відзначити М. Арцишевську, К. Гуз, О. Кононко, О. Лобанчук, Л. Масол, М. Севастюк, О. Сухаревську, І. Шапошнікова, Т. Яновську та інших. Низка наукових робіт з педагогіки – Н. Васюкової, Т. Комарової, Ю. Рюміної, Г. Черданцевої – засвідчує наявність теоретичної основи для побудови системи управління освітнім процесом сучасної початкової школи.

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити базові аспекти в трактуванні цього поняття. Управління навчальним закладом – це діяльність, що забезпечує планомірний і цілеспрямований вплив на управлінську систему з метою її максимального функціонування. Неодмінною умовою функціонування управлінської системи є рух інформації від органу управління до об'єкта управління і назад.

Управління навчальним закладом містить у собі мету, завдання, що стоять перед школою, базується на закономірностях, принципах, змісті, формах та методах функціонування головних структурних компонентів і складниках загальноосвітнього закладу.

В управлінській діяльності початкової школи особливо важливим є питання реалізації Державного стандарту початкової освіти, навчальних планів, програм і підручників для початкової школи [1].

У цих документах окреслено функції структурних управлінських органів системи освіти в Україні. Зокрема, в Законі "Про освіту" передбачено систему органів державного управління і систему органів громадського самоврядування. Органи державного управління освітою і громадського самоврядування діють у

межах повноважень та здійснюють ініціативну діяльність, не заборонену законодавством. У статті 24 Закону України "Про освіту" вказано, що управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють: засновник (засновники); керівник закладу освіти; колегіальний орган управління закладу освіти; колегіальний орган громадського самоврядування; інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти [2].

Невіддільною частиною управління є процес його здійснення, що складається із послідовних етапів, які прийнято називати універсальним управлінським циклом (розробка і прийняття рішення, моделювання, організація, регулювання, контроль, корекція та інше). Головною метою управління є забезпечення стабільного функціонування та розвитку навчального закладу.

На думку М. Красовицького, метою розвитку загальноосвітньої школи в контексті управління є якість освіти, тому необхідно створити відповідні умови, які забезпечуватимуть оптимальний особистісний розвиток кожної дитини [3; с. 20].

У різних джерелах функції управління навчальним закладом класифікуються за різними ознаками. Найпоширенішими з них є три класифікаційні ознаки: етапи процесу управління; структура і вид об'єкта управління; сфера чи вид діяльності.

Функції, що виділяють за стадіями управління, називають загальними. Це, зокрема, планування, прогнозування, аналіз, організація, стимулювання, контроль. Виділяють дві групи управління: класичні (до яких віднесено вироблення і прийняття управлінського рішення, організацію діяльності школи, її регулювання та коригування, облік і контроль) та пріоритетні (консультативна, представницька, менеджерська, політико-дипломатична). Також пропонується розрізняти класичні, діяльнісні і модернізовані функції директора загальноосвітнього навчального закладу [8, с. 8].

Однією із найважливіших функцій управління, що передбачає визначення найбільш ефективних шляхів досягнення відповідних завдань, є планування. Висуваються вимоги щодо визначення завдань, окреслених у поточному навчальному році, тобто в річному плані, змісту педагогічних рад, методичної роботи з педагогами, адміністративно-господарської роботи з метою поліпшення умов життєдіяльності учнів початкової школи.

Під час роботи над планом враховують такі вимоги: змістовність планування, що полягає у визначенні основних видів діяльності, заходів, добору та розстановки конкретних виконавців, у визначенні терміну виконання; реальність планування, тобто врахування типу школи. Під час контролю щодо реалізації плану керівникові варто звертати увагу на впровадження форм і методів під час організації і проведення заходів, виконання їх у зазначені терміни, залучення до їхнього проведення широкого кола молодших школярів та їхніх учителів. Отже, управління включає єдність кінцевої мети і завдань адміністративного, педагогічного, сімейного і громадського впливу.

Завдання школи – так побудувати діяльність, щоб сама її організація виховувала дітей у душі високої моральності; забезпечення індивідуального підходу у вихованні, що ґрунтується на власному виборі дитини, а звідси – будова виховання на висновках з наукового аналізу результатів спостереження та вивчення дитини.

В управлінні навчально-виховною системою беруть участь усі працівники навчального закладу, тому можливість ефективного управління зумовлена наявністю відповідної системи. Кожен її елемент взаємодіє з іншими елементами системи і має своє функціональне призначення. Узгодження діяльності відбувається через розподіл функціональних обов'язків та прав працівників, Положення про Раду загальноосвітнього навчального закладу, про методичне об'єднання класних керівників, про науково-методичну раду, про учнівську раду тощо. Мета навчального закладу є системоутворюючою й підпорядковує функціонування всіх компонентів системи, об'єднуючи їх. Тому дуже важливим є взаємозв'язок школи, сім'ї та громадськості. Між ними існує багато зв'язків, які й мусять бути залучені в процес виховання дітей [7].

Безпосереднє управління загальноосвітнім навчальним закладом як державною установою здійснює директор, який призначається на посаду органом державного управління. Його обов'язки чітко визначені вст. 26 Закону України "Про освіту" від 05.09. 2017 р. № 2145-VIII, де вказано, що керівник закладу освіти здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти. Крім того, організовує діяльність закладу освіти; призначає на посаду та звільняє з посади працівників, визначає їх функціональні обов'язки; забезпечує організацію освітнього процесу та здійснення контролю за виконанням освітніх програм; забезпечує функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; забезпечує умови для здійснення дієвого та відкритого громадського контролю за діяльністю закладу освіти; сприяє та створює умови для діяльності органів самоврядування закладу освіти; сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти та працівників закладу освіти [2].

Зауважимо, що ефективність управлінської діяльності керівника освітнього закладу залежить від розуміння і ґрунтовності здійснення управлінських функцій.

Найперспективніші з них ті, що мають вихід на практику застосування методів управління навчальним закладом і стосуються активізації творчості менеджерів і стимулювання інновацій в навчально-виховному процесі.

Одним із шляхів в управлінській діяльності є внутрішній контроль. Керівник початкової школи має ґрунтовно продумати певну систему адміністративних заходів з організації та керівництва діяльністю ввіре-

ного йому закладу. Практична реалізація управлінської діяльності в початковій школі здійснюється за допомогою різних форм і методів. Це групові та індивідуальні форми управління, а серед методів управління визначаємо бесіди, діалоги, дискусії, "круглі столи", прес-конференції тощо. Директор та його заступник з навчально-виховної роботи систематично відвідують уроки та позакласні заходи, на яких ведуть спостереження, описують їх, роблять висновки та пропозиції у процесі внутрішнього контролю.

Організація та управління методичною роботою в початковій школі має неабияке значення у професійному зростанні вчителя початкової школи. Для цього створюються методичні об'єднання за класами, спрямовані на надання конкретної практичної допомоги вчителям у вдосконаленні форм і методів роботи з молодшими школярами. Її результативність потрібно визначати не за кількістю запланованих та проведених заходів, а за показниками педагогічного процесу. Керівникові освітнього закладу важливо вивчати: як ведеться діагностика професійної компетентності педагогів; кому, з якого питання та в якій формі буде надана допомога: взаємовідвідування, наставництво, робота в парі, консультації тощо; досвід якого педагога потребує вивчення та узагальнення, форма його висвітлення, методи впровадження у практику роботи інших учителів.

Невіддільний компонент методичної роботи – це виявлення, вивчення, узагальнення та впровадження перспективного педагогічного досвіду. Характеризувати його варто крізь призму наукової та методичної новизни, практичної цінності для конкретної початкової школи.

Важливим чинником ефективної роботи початкової школи є її відкритість – зв'язок з педагогічною, батьківською та громадською аудиторією. Параметрами виступають систематичність, активність, ефективність участі педагогічного колективу в методичних заходах, що їх здійснюють у районі, місті, області, та в організації пропаганди педагогічних знань серед батьків (актуальність зазначеної проблематики, науково-методичний рівень її змісту, практична значущість, різноманітність форм та їхнє спрямування на особливості аудиторії).

Дотримання виконавчої та фінансової дисципліни є важливим показником управлінської діяльності учителів початкової школи і залежить від стилю роботи директора та його заступників. Крім того, керівники школи (директор, заступник з навчально-виховної роботи, організатори позакласної роботи) повинні бути обізнані зі змістом, формами, методами управлінського процесу в початковій та основній школі [4; с. 23].

Висновки. Наразі суттєві недоліки в управлінні сучасною школою пов'язані з перевагою в практичній діяльності багатьох керівників шкіл традиційних форм і методів контролю без урахування сучасних тенденцій у розвитку освітніх установ.

Одним із таких недоліків є її спрямованість винятково на підвищення успішності учнів, тоді як потрібно з урахуванням нової педагогічної парадигми всі зусилля спрямувати на підвищення якості освіти, однією зі складників якої є особистісне зростання учнів.

Наукові дослідження та передовий педагогічний досвід переконують, що ефективність управління виховним процесом в школі значно підвищується за наявності науково обґрунтованої організаційної структури, яка б забезпечила взаємодію і взаємозалежність всіх ланок управління.

Пошуки ефективних форм управління виховною роботою школи в сучасних умовах ґрунтуються на гуманістичних ідеалах, повазі до особистості, необхідності забезпечення наступності та послідовності виховних впливів різних соціальних інститутів, а також вдосконаленні процесу виховання. За таких умов виникає об'єктивна потреба розробки нової моделі управління виховним процесом, яка б раціонально поєднувала зміст, форми і методи впливу на формування педагогічного колективу.

Керівник і його заступники мають опанувати зміст, форми та методи управлінської діяльності у взаємозв'язку та побудувати якісну систему управління, яка забезпечуватиме підвищення якості результатів діяльності педагогічного керівництва колективом і сприятиме зростанню професіоналізму керівника і його заступників.

Використана література:

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/5a8de25e1504c877583228.doc>.
2. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Красовицький М. Проблеми підвищення ефективності управління роботою школи / М. Красовицький. – Київ : Наукова думка, 1978. – 48 с.
4. Луцик Д. Школознавство : [підручник] / Д. Луцик. – Дрогобич : Відродження, 2006. – 115 с.
5. Мороз В. Управління школою: організація, досвід / В. Мороз // Сільська школа України. – 2007. – № 7. – С. 66–80.
6. Наукові основи організації виховного процесу в сучасній загальноосвітній школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view>.
7. Рабченюк Т. Особливості управління виховною роботою в школі / Т. Рабченюк // Директор школи. – 2010. – № 42. – С. 3–9.
8. Хриков Є. Управління навчальним закладом : [навч. посібник] / Є. Хриков. – Київ : Знання, 2006. – 365 с.

References:

1. Derzhavnyj standart pochatkovoyi svity, zatverdzhenyj postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21 lyutogo 2018 r. # – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/5a8de25e1504c877583228.doc>
2. Zakon Ukrayiny «Pro osvitu» vid 05.09. 2017 r. # 2145-VIII. Elektronnyj resurs. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Krasovyczkij M. Yu. Problemy pidvyshhennya efektyvnosti upravlinnya robotoyu shkoly / M. Yu. Krasovyczkij. – Kyiv : Naukova dumka, 1978. – 48 s.
4. Lucyk D. V. Shkoloznavstvo. Pidruchnyk / D. V. Lucyk. – Drohobych : Vidrodzhennya, 2006. – 115 s.
5. Moroz V. Upravlinnya shkoloyu: organizaciya, dosvid/ Silska shkola Ukrayiny. – 2007. – #7. – S. 66–80.
6. Naukovi osnovy organizaciji vuxovnogo procesu v suchasnij zagalnoosvitnij shkoli. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://studentam.net.ua/content/view>.
7. Rabchenyuk T. Osoblyvosti upravlinnya vuxovnoyu robotoyu v shkoli/ Dyrektor shkoly. – 2010. – #42. – S. 3–9.
8. Xrykov Ye. M. Upravlinnya navchalnym zakladom : navch.posib. – Kyiv : Znannya, 2006. – 365 s.

Романчук А. И. Управление учебно-воспитательным процессом начальной школы в современных условиях

В статье рассматриваются проблемы современного состояния системы управления начального образования в Украине и тенденции совершенствования этого процесса как одного из главных направлений управленческой стратегии, взаимодействия управляющей и управляемой подсистем, на разных (стратегическом, тактическом и оперативном) уровнях. Проанализированы изменения, которые происходят в управлении процессом учебы и воспитания в современных условиях: обеспечение целеустремленного и планомерного воспитательного влияния педагогов на учеников. Автор акцентирует внимание на социальном заказе общества относительно школы, которое определяется как формирование творческой конкурентоспособной личности. В статье рассматриваются вопросы пересмотра и переосмысления цели и содержания процессов учебы, воспитания и управления ими в заведениях образования, роли администрации и педагогического коллектива в управленческом процессе. Автором обращается внимание на необходимость разработки системы управления учебно-воспитательным процессом, который отвечает целям управления и воспитания на современном этапе и поиске эффективных технологий управления образовательным процессом начальной школы для обновления всех аспектов ее деятельности. Ключевые слова: система управления, учебно-воспитательный процесс, функции управления.

Ключевые слова: система управления, учебно-воспитательный процесс, функции управления.

Romanchuk A. I. Management educational-educate by process of initial school in modern terms

The article deals with the problems of the current state of the system of management of primary education in Ukraine and the tendencies of improving this process as one of the main directions of the management strategy, the interaction of control and control subsystems at different (strategic, tactical and operational) levels. The changes that are taking place in the management of the process of education and upbringing in the present conditions are analyzed: provision of purposeful and systematic educational impact of teachers on students. The author focuses on the social order of society about the school, which is defined as the formation of a viable competitive personality. The article deals with the questions of reviewing and rethinking the purpose and content of the processes of education, education and management in educational institutions, the role of administration and the teaching staff in the management process. The author draws attention to the need to develop a management education process that meets the goals of management and education at the present stage and the search for effective technologies for managing the educational process of the elementary school to update all aspects of its activities.

Key words: control system, educational-educator process, management functions.